

BAL-GARBAVALI

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS

BY

The late Rao Sahib

NAVALRAM LAKSHMIRAM PANDYA

Principal, Training College, Kathiawar

બાલ-ગરબાવલી

કર્તા

સ્વર્ગસ્થ રા. શા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ પંડ્યા

પ્રસિદ્ધકર્તા

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ-સુરત

આવૃત્તિ ૩૯મી

આ પુસ્તકની ચાલિયી સન ૧૯૬૭ના રૂપમા એક્ટ પ્રમાણે
ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

સંવત ૧૯૯૭-૯૮ સ. ૧૯૪૧

ક્ર. ૭૨૧
પા. ૧૧૮
(૭૧૫)
૧૦,૧૮૫

છાપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:—

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ પંડ્યા

૬૦ કુળાપીઠ—સુરત

સુરત—ચૌદાપૂલ ટાંકી પાસે, નારાયણરાવ એલ. નીકમ એન્ડ સન્સ
શ્રી 'શંકર' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ગણુપતરાવ નારાયણરાવ નીકમે છાપી.

પ્રસ્તાવના

મનની કેળવણીમાં અભ્યાસ એ એક અવશ્યનું પ્રાધન છે. સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રકુલ્લિત કરે છે, તેને સારુ સુખનું એક નવું તથા અખૂટ ખારું ઉઘાડે છે, અને મનની ઊંચી વૃત્તિઓને મજૂત કરી તેની પાસે ઊંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થયેલી બુદ્ધિને કોમળ, ચપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતા જ છે.

પરંતુ બાળકેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડે છે; કેમકે લેખક ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનો જ રસ નિર્ણયી બાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાનાં રસ અને કલ્પનામાં તરવું એ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડી જ દીઠામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટ જ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા બલથી યથાશક્તિ કાંઈક કરવાનો હતો, અને તેથી જિવણી ખાતા તરફથી જ બાળ-ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધી છે. એમાં મારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે—એટલે એમાં રસ ટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી ગ્રહણ થઈ શકે એવો ફેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળ-કેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે.

ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી, તે જાણવાને સારુ તેને
મથાળે એક પ્રસિદ્ધ* કડી મૂકવાનો રિવાજ છે; પણ
પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નથી
તે છતાં તેનો પદ્યબંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તે
સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:-જેમકે ચોચોકા એટલે ચા
ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયતા
છે તે, અ, ઇ, ઊ, ઓ વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય
લગાડ્યા છે, તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે; પરંતુ તે સધળો
વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકતો નથી.

મુ० રાજકોટ
તા. ૬ઠ્ઠી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૭

} ન. લ. પંડ્યા

સાંકળિયું

ધૈયવનું નામ

(ત્રીજા ધોરણ સુધી મળનારો વાળાઓને સાર)

વાલપ્રાર્થના
વા'લી વેન
છોડીઓની ઝાણી
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧લો
” ” ” ૨જો
” ” ” ૩જો
નિશાલનું વર્ણન

(ચોથું ધોરણ મળનારો વાળાઓને સાર)

દૈશ્વરનું સાધન
ચોમાસાની શરૂઆત
જનાવરની જાન
મળવાનો વસ્ત્ર જાય છે.
ગાયના ગુણ...
ચોમાસાના ચાર માસ

(પાંચમું ધોરણ મળનારો વાળાઓને સાર)

માતૃસ્તવન
ગુજરાતની મુસાફરી
ત્રિવ માસનું ચિત્ર

विषयनुं नाम

वैशाख मासनुं चित्र
जेठ मासनुं चित्र
भक्तिनुं परोढियुं

(छट्टुं धोरण भणनारी बाळाओने सार.)

प्रभातवर्णन
इतिहासनी आरसी
वसंतवर्णन
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन
बाळलग्नां तमाम नुकसान

(फीमेल ट्रेनिंग कॉलेजमां अभ्यास करनार सार.)

लाडीविदाय गरबी १ली
” ” २जी
” ” ३जी
” ” ४थी
स्त्रीस्वरूप
नीतिनो चीलो
‘मारी भरतभूमि’—एक स्वदेशस्तोत्र
एक ज वेण बोलवा विषे
जूठ नहि बोलवा विषे...
‘बालक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे
विश्वंभरनो उपकार

વાઝપ્રાર્થના

ઘોઝ

(માપ ચોચોડા) ?

માગું માગું, છો ઈશ્વર આપ રે,
પ્રાણીમાત્રના મા ને આપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧

માગું માગું, પ્રથમ તમ પ્રેમ રે,
રાખો રાખો, અમ પર રહેમ રે;
તમ રહેમે જ રહીએ ક્ષેમ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૨

માગું માગું, કુશળ મારી માતને,
માગું માગું, કુશળ મારા તાતને,
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૩

માગું માગું, અમને તમે પાળજો,
અન્ન, વસ્ત્ર ને આશ્રય આલજો;
જન સર્વનાં મંદિર ધાળજો,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૪

માગું માગું, હું આણી વા'લને,
આપો આપો, સુખદિ હું બાળને;

કાપો કાપો, કુતર્ક કુચાલને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૫

માગું માગું, માળાપતી સેવ રે,
સદા સાચું જ બોલ્યાની ટેવ રે;
મારા મનનો હરો અહમેવ ^૧ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૬

માગું માગું, માયાળુ સ્વભાવ રે,
મીઠા બોલ ને સૌ પર ભાવ રે;
છે જેથી જ જગમાં નિભાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૭

માગું માગું, સુમાર્ગ બતાવ રે,
મારા દિલમાં દયા તું વસાવ રે;
પરમારથ^૨ પૂર્ણ^૩ કરાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૮

માગું, વિદ્યાનું વ્યસન^૪ લગાડજે,
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;
શુદ્ધ સત્યનો સૂરજ ઉગાડજે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૯

મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગ રે,
બાપ, આપ છો આપવા યોગ્ય રે;
હવે આપો જે હોય યોગ્ય^૫ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧૦

નિશાળે જતી છોડીનું વર્ણન-વા'લી વેન

ગરવી

(યોગોક્ત)

- મારી ફવા'લી બેન છે બહુ છોટી બે, ૧
પણ ડા'પણમાં મોટી બે.
- મારી વા'લી બેનને નહિ રાંધે બે, ૨
હસતી જ આખો દા'ડો બે.
- મારી વા'લી બેન વા'ણે વહેલી બે, ૩
જોકે સૌથી પહેલી બે.
- મારી વા'લી બેન દાતણ નિત્યે બે, ૪
કરે, તે નાહુ પ્રીતે બે.
- મારી વા'લી બેન વાળ આળાવે બે, ૫
રોજ કપાળ લુછાવે બે.
- મારી વા'લી બેન સો મુધી ગણતી બે, ૬
ભાવે “ભૂ પા” ભણતી બે. —
- મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે બે, ૭
ચૂકે નહિ કો કાળે બે.
- મારી વા'લી બેન સિંચેટ સાંઢી બે, ૮
દીસે છે બહુ ડાંડી બે.
- મારી વા'લી બેન પેન તો માગે બે, ૯
સૌને વા'લી લાગે બે.

ફ ન્યાં આણું (') અધ્યાહાર વિહ મૂક્યું હોય, ત્યાં કોઈ દુકારનો ઉપચાર છે એમ બતાવું. જેમકે વા'લી એ વહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચાએ છીએ તેમ વાંચવું.

- મારી વા'લી જેન ઠમઠમ ચાલે જો,
ચોપડી હાથમાં ઝાલે જો. - ૧૦
- મારી વા'લી જેન પાઠ કરે છે જો,
સૌમાં સરસ ઠરે છે જો. ૧૧
- મારી વા'લી જેન વાંચે વાતો જો,
હરખ સરવને થાતો જો. ૧૨
- મારી વા'લી જેન લઈને તાળી જો,
ગરબી ગાય રસાળી જો. ૧૩.
- મારી વા'લી જેનના બોલ મીઠા જો,
દુનિયામાં નહિ દીઠા જો. ૧૪
- મારી વા'લી જેન વા'લાં લાગો જો,
મન ગમે તે માગો જો. ૧૫

છોડીઓની ઉજાળી.

ગરબી

(અષ્ટચોક્કા)

- સૌ અલીઓ દળીમળી આવો, આજ,
આપણે કરીએ ઉજાળી.
- સૌ કાંઈ કાંઈ ધરયા લાવો, આજ, આપણે ૧
- કા લાવી ચણા, કા ધાણી, આજ, આપણે
- કા કોપરું ખાંડ તો આણી, આજ, આપણે ૨
- કા ખજૂર ખોળી લાવી, આજ, આપણે
- કા ચારોળી ચાવતી આવી, આજ, આપણે ૩.

ક્રા કહે એ થઈ તો અછડી,	આજ, આપણે	
ક્રા લાવી બદામો મીઠી,	આજ, આપણે	૪
ક્રાએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં,	આજ, આપણે	
સૌએ ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં,	આજ, આપણે	૫
ક્રા કોકડીઓ, ક્રા દ્રાખો,	આજ, આપણે	
ક્રા લાવી મૂળો આખો,	આજ, આપણે	૬
ક્રા બરડી બરફ જ સરખી,	આજ, આપણે	
જોઈ બાળક કૂદ્યાં હરખી,	આજ, આપણે	૭
ક્રાઈ પેંડા લાવી ગ્રેમે,	આજ, આપણે	
નહિ ક્રાઈ થી લાંગ્યો કેમે,	આજ, આપણે	૮
પણ પથ્થરથી તે હાર્યો,	આજ, આપણે	
ક્રા લાવી લાડવો સારો,	આજ, આપણે	૯
ક્રા કહે અપે ન અમને,	આજ, આપણે	૧૦
કહ્યું નહિ જ મૂકીએ તમને,	આજ, આપણે	૧૦
ક્રા લાવી સક્કરપારા,	આજ, આપણે	
ગાળખાપડી, મમરા ખારા,	આજ, આપણે	૧૧
ક્રા લાવી ગાંઠિયા ગમતા,	આજ, આપણે	
તે તો ગટ કરી ગયાં રમતાં,	આજ, આપણે	૧૨
ક્રા લાવી પકવાન પાંચે,	આજ, આપણે	
જોઈ જીલ સળવળે સાચે,	આજ, આપણે	૧૩
ક્રાઈ દળ મગદળ ગળગળતું,	આજ, આપણે	
ક્રાઈએ આણ્યું અથાણું મોંબળતું,	આજ, આપણે	૧૪
ક્રા ખોખો લરી ખારેક્રા,	આજ, આપણે	
ક્રા લાવી પાપડ સેક્યો,	આજ, આપણે	૧૫

કો છાનું છુપાવી લાવી, આજ, આપણે	
પાછી વાળી જેવી આવી, આજ, આપણે	૧૬
જેન એ તો ચોરી કહેવાયે, આજ, આપણે	
કહ્યા વિના ન લાવવું કાંઈએ, આજ, આપણે	૧૭
રેતી આવી એક બિચારી, આજ, આપણે	
નથી આપતી મા કંઈ મારી, આજ, આપણે	૧૮
એને પ્રેમે પાસ બેસાડી, આજ, આપણે	
સૌએ બિજબાની તો માંડી, આજ, આપણે	૧૯
સૌ વ્હાલથી વહેંચી ખાઓ, આજ, આપણે	
ખાઈ પીને ગરબા ગાઓ, આજ, આપણે	૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ-ભાગ ૧નો

ગરવો

(ચોચોક્કા)

રુડો ! રુડો ! મુલક ગુજરાત રુડો !	
જગદીશે જગતમાં ખૂબ ધડ્યો !	૧
ન્યાં જુએ ત્યાં લીલાવહેર જ છે !	
ધનધાન્યે ભૂધરની મહેર જ છે !	૨
બહુ જુવાર, બાજરી, ડાંગર ને,	
ધઉં, ચણા, વટાણા, <u>ઝાલર</u> ને.	૩
ધણી તુવેર, ને મગ, ચોળા ન્યાં,	
મહે, અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા.	૪
વળી <u>મળી</u> દિવેલી, તલ, અંગૂશી,	
આદિ ચીજો હજારો હજાર કળશી !	૫

એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું, ગુજરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ દિરતારે ! કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે.	૭
ભૂલો ભૂંડી આપણી જ છે ભાઈ, કે ગયા ડૂબી <u>દળદર</u> માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય ખીજને, દુઃખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોક અકલહુતર નહિ કંઈ આણે, જૂઠો મમત ગાડરવત બહુ તાણે.	૧૦
મૂઠી મમત, આળસ, ઈર્ષ્યા સર્વે, દેશદાઝે ઘૂમો ઘૂમો ! ગર્વે.	૧૧
કરો સર્વે <u>ગુરુઓ</u> મુલક પાછો ! સૂતાં બેઠાં સ્વદેશનું મુખ વાંચો !	૧૨
સંપ સજી, ભજી વિદ્યામાતા, થઈ હુતરકળામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પલકમાં ખુંખારી, બહાર પડો ! ફતેહ છે કહું ધારી.	૧૪

માગ રજો

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ખરો ખરો બગીચો ગુજરાત જ, ફળ્યો, ફૂલ્યો ને ફાલ્યો પ્રખ્યાત જ !	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડ જ જ્યાં દીસે, જોતાં જોતાં જે છવ હરખી દીસે.	૨

- વડ ઘટા ધાલે યોગમ ફરતી,
 જે નીચે સેનાઓ ઊતરતી. ૩
- ઊગે આંખાઓ હારોહાર ધણા,
 કહો કેરીના સ્વાદમાં શી જ મણા ? ૪
- રૂડી રૂડી રે લીમડાની છાયા,
 ભૂંડી ભૂંડી રે આમલીની માયા. ૫
- કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ?
 જાતે નાનો જગતને ઢાંકનારો ! ૬
- શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસતું !
 હોય અપીણ અમૂલ્ય જે રસતું ! ૭
- ખુધહીણા વિણા ખપ જો ખાયે,
 ખરે મરે જ એનો ન વાંક કાંચો. ૮
- શી શોભે આ ઊભી શેલડીઓ !
 કેવી જૂંકે છે, જો જો ચમરીઓ ! ૯
- મોહું પેલું ફણસતું ફળ કેવું ?
 દીસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું ! ૧૦
- જોજો ઝાડો જવાહીરનાં સહુ રે,
 કેને મૂકું, ને કેને હું ગાઉ રે. ૧૧
- આશોપાલન, કદંબ, પીપળ, બીલી,
 તાડ ઊંચું રહ્યું ગગન ઝીલી. ૧૨
- વાંસ, સાગ, સરગવો ને વાવળ,
 ખેર, ખાખર, ખજૂરાં ને વાવળ. ૧૩
- જમરખી, કમરખી, ખોરડીઓ,
 સીતાફળી, કદળી, દાડમડીઓ. ૧૪

આંખા, રાયણુ, લોંબુ, જાંબુ,
નારંગી, અંજીર, શેતૂર લાંબું. ૧૫

વળી પપાઉં, ફાલસા ને દ્રાખો,
હોય મેવા મઝાદાર જ લાખો. ૧૬

માગ ૩ જો

(રાગ ઉપર પ્રમાણ)

કેવી મઝા તો આપણા દેશજની!
સોતું ને મુગંધ બે છે, સજની! ૧

ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે!
ભીડી આંખેજ વળગે એવાં છે! ૨

ને મુગંધ શી સુંદર સારી,
રહ્યો બે'કી મુલક બધો ભારી. ૩

જાઈ, જૂઈ, કેતકી, સાહેલી,
પારિજાતક, ચંપે, ચંપેલી. ૪

ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,
ગુલછડી, તગર, તુલસી, કમરો. ૫

મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ,
નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ. ૬

શાં ખીસે કમળ જળમાં ચોપાસ,
શાં સોદામણાં સાંજે ગુલબાસ! ૭

શા શોભી રહ્યા આ ગુલ્લાલા!
કેમડાં, કમુંબો લાગે વા'લા. ૮

પેલાં સુંદર સૂરજપૂલ સૂરજની,
પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની. ૯

પેલી પોયણી પરણી ચાંદસું,
(જોય) ચાંદો, ને જો, આવે ઝહાસું. ૧૦

ખૂબ ખીલ્યાં કરેણાં, તનમનિયાં,
ધંતરા તૂરી સમ છે બનિયાં. ૧૧

જાણે પુકારે વનવૈભવ ધરિનો !
વનલીલામાં વાસ છે જગદીશનો. ૧૨

જ્યાં જોઉં ત્યાં ધશ્વર સભર ભર્યો !
ધનભાગ્ય નવલ, ભવંસાર સર્યો ! ૧૩

નિશાલનું વર્ણન

ગરવી

(ત્રિઅઘ્ઠી)

મા, મને નિશાળે મૂકને, પાય લાગું મા,
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને, મુખ માગું, મા. ૧
મા, મારી મારા જેવડી બેનપણીઓ, મા,
મા, જો જો ચાલી આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા. ૨
મા, જો જો કેવી એ જાય છે, મનમોજે, મા,
મા, જાય જ તો ત્યાં ગવાય છે ગીત રોજે, મા. ૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેટી, મા,
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ત્યાં બેઠી, મા. ૪

- મા, ખેલવણાં ખુશકારની છે ખીલ, મા,
મા, જેને કહે છે આકારની જન રીઝી, મા. ૫.
- મા, વળી ચળકતે ચોકડે રૂપાળા, મા,
મા, ધણા લખોટા જે વડે ગળે ખાળા, મા. ૬.
- મા, નકશા નવરંગી, નવા, તકતકતા, મા,
મા, ભીંતે લક્ષા ખૂબ બેરબ્યા બાતે તખ્તા, મા. ૭.
- મા, ગાળો યોગમ ચીતર્યો એક ત્યાં છે, મા,
મા, ચકર ચકર ફરતો ખરે કહું સાચે, મા. ૮.
- મા, એક દિવસ ત્યાં ગર્હ હતી, સખી સંગે, મા,
મા, તે જ દિવસથી થઈ મિતિ “લણું રંગે”, મા. ૯.
- મા, નિશાળમાં તો છે મઝા લણવાની, મા,
મા, જે વાગે આપે રઝા રમવાની, મા. ૧૦.
- મા, મેં તીલ માયા બધા પર રાખે, મા,
મા, શાંત રત્નલાલે તે સદા મીઠું લાખે, મા. ૧૧.
- મા, શીખવવાની શી છડા, છે ત્યાંહી ! મા,
મા, ચિત્ત ચોંટે યોગમ ધડા રહે છારી ! મા. ૧૨.
- મા, આવી નિશાળે તો જવું તે મોજ જ, મા,
મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું જ્યાં રોજ જ, મા. ૧૩.
- મા, જો નિશાળ જ બદારથી રહે લાગે, મા,
મા, જો જઈ લણીએ પ્યારથી લાગ્ય જાગે, મા. ૧૪.
- મા, લણતર વણ નરનાર રહે પથ સરખાં, મા,
મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે મુખ તીરખ્યાં, મા. ૧૫.

(ચોથું ધોરણ મળનારી બાળાઓને સારું)

ईश्वरनुं स्तवन

गरवी

(ચોષ્ઠા)

જે આ જગતને નિભાવે, લખ્યું તેજ ભાવે;	
ખલક પલકમાં બનાવે, લખ્યું તેજ ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ કુચાવે, લખ્યું તેજ ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે, લખ્યું તેજ ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે, લખ્યું તેજ ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે, લખ્યું તેજ ભાવે.	૩
ધુંમટ ગગનનો ટેકાવે, લખ્યું તેજ ભાવે;	
અસંખ્ય ગોળાઓ ગમડાવે, લખ્યું તેજ ભાવે.	૪
જડને ધર્મ જે ધરાવે, લખ્યું તેજ ભાવે;	
મનને મુક્તિસું ચઢાવે, લખ્યું તેજ ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર, લખ્યું તેજ ભાવે;	
જે છે સારમાંતું સાર, લખ્યું તેજ ભાવે.	૬
જે છે ગણો દયાવંત, લખ્યું તેજ ભાવે;	
જેને નહિ જ આદિ અંત, લખ્યું તેજ ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો જે ભૂપ, લખ્યું તેજ ભાવે;	
જે છે એક ને અનુપ, લખ્યું તેજ ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ, લખ્યું તેજ ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ, લખ્યું તેજ ભાવે.	૯
જેને નવલ કહે સુંજ, લખ્યું તેજ ભાવે;	
તે તો પુંજ, પુંજ, પુંજ, લખ્યું તેજ ભાવે.	૧૦

ચોમાસું

ગરવી

(ત્રિતાલી ચોષ્ઠકા)

- પેલી વાદળાંઓએ ઘૂમાઘૂમી માંડી રે !
હવે આવશે ચોમાસું શું ? ઓ માંડી રે. ૧
- હા હા ! હજી નહિ શું આવે ? ધામ કેવો રે !
કેરી બાકમાં જ : ધાલી હોય એવો રે ! ૨
- નથી હાલતું ઝાડોતું એક પાનઃ રે;
ધૂઈ પવન જઈ - ઈયો હવે ઈશાન રે. ૩
- નહિ શ્વાસ રે લેવાય, જીવ રુંધાયે રે;
પાંખ પંખીઓ ત્રિખેરી ધૂળે નાછ રે. ૪
- ભૂંડી અંગે આ અળાઈઓ કરડી ખાય રે !
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાય રે. ૫
- અધવાયો અપાક, ઊંચું જોઈએ રે !
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી જોઈએ રે ! ૬
- ખોદી ખેડીને ખેડૂત આસ પાડી રે;
ભિક્ષા ખેતર જીએ છે વાટ દા'ડી રે. ૭
- ખેઠા ઠામ ઠરી પ્રવાસી, ખલાસી રે;
વળી વેપારી, અધિકારીઓ, સંન્યાસી રે. ૮
- ખેડી મોસમ, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણો રે;
નદી નાળે નીર ન જાય, હરણુ પ્રાણો રે. ૯
- ભૂખી ભૂખી ને સૂડી ખૂડું, ભોંય રે;
" પય પય " પોકારે છે, જોડે પપૈયા રે. ૧૦

પ્રાણીમાત્રનો આધાર મેધરાજ રે;	
આવો, આવો, મહારાજ, રાખો માઝા રે!	૧૧
ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવે રે!	
ગગન ઘેરીને અંધારકાટ બનાવે રે!	૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારા રે;	
કડક કડક કડક કડકડાં નગારાં રે.	૧૩
છૂલ્યો પવન આવ્યું લ્હેરું હાથ! સારું રે!	
ક્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધારું રે!	૧૪
પણ્યો! ઓ પણ્યો! પણ્યોજ મુસળધાર રે!	
નવલ સુગંધ બિહી, શાંતિ થઈ સંસારે રે!	૧૫

જનાવરની જાન

ઘોલ

(છયોકા)

જન જનાવરની મળી, મેઘાડંબર ગાજે;	
બકરીગાઈનો બેટડો, પરણે છે આજે.	૧
દોલ, નગારાં, ભેરી ને, મૂર સરણાઈ તીણાં;	
સો સમિલા શોભિતા, બેટાબેટી ઘેટીનાં.	૨
ઠીક મળી ઠઠ લોકની, જરા દામ ન દાલો;	
દોડે વરનો બાપ ત્યાં, દડબડ દાઢીવાળો.	૩
સાજનતું શું પૂછતું, બકરે કરી ભેરો;	
ભેગાં ક્યો છે ભાવથી, મોટાં મોટાં ઢારો.	૪
રાતા માતા આખલા, રાખી શિંગડાં સીધાં;	
આગળ માર્ગ મુકાવતા, પદ ચપોલીસ સીધા.	૫

મળણે ચોલીસતું કામ કરતા હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મુકાવતા નથી છે

સાજને શ્રેષ્ઠ જ ઊડા, હોડે ઊઘી ઝોડે;
એનાં અઢારે વાંકડાં, કામદારોની ગોડે. ૬

હારમાં એક બે હાથી છે, મોટા દાંતજવાળા;
નીચું ન્યાળી ડાલતા, હોડે શેઠ મુંઢાળા. ૭

હાથી ઘોડા તો છે ઘણા, હાર રોકતા પાડા;
કાળા કંઠંગા ને થયા, ખડ ખાઈ જ નડા. ૮

આંખ ફાટી છાતી નીસરી, કરતા ખૂખ ખુંખારા;
હોડે ઊછળતા ઘોડલા, સાજન થઈ સારા. ૯

ટટુઓ ટશુમણ ચાલતાં, પૂઠે ગરીબ ગધેડા;
હા હા હા હા કરી હોડતા, * ડીકાં વિના અતેડા. ૧૦

હારોહાર હજારો આ, માંહેમાંહે લપાતા;
કાણુ આવે કામળ ઝોઢીને, એ તો ગાડરમાતા. ૧૧

પિતરાઈઓ વેવાઈના, એને અકલ ન કોડી;
આડાઅવળા એકેકની, પૂઠે જાય જો દોડી. ૧૨

ખકરા તો વરના બાપ છે, હોય એનું શું લેખું!
શું સાગર શિંગડાતણો, હું તે આજે આ દેખું! ૧૩

વરનો તે ઘોડો આવીઓ, વાગે વાજનં વિકાતી;
મેરી ભૂંગળ ને અંઝરી, ભેગું ભરડતી જાતી. ૧૪

વરરાજા બે માસનું, બાળ એ બે કરતું;
ઝડપાયું ઝટ ઝોળીમાં, મન માડીતું ઠરતું. ૧૫

‘ભૂંગળ’ બકરીબાઈ તો, ગાય હરખી હરખી;
જોડે નંદરણી ઘણી, કોડે જોવા જ સરખી. ૧૬

બકરીબાઇ એ નાતની, ને ખીજી ઘણીઓ;
 આણી આડોશપાડોશણો, બાઈપણી બેનપણીઓ. ૧૪
 ભેંસ, ભૂંડણ ને જાડી, ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી;
 ગાય, બિલાડી, ઉંદરડી ને, એક કૂતરીયે તેડી. ૧૮
 વાંદરીઓ નથી વિસર્યા, દસ વીસ આ કૂદે;
 સાથે સામટાં ગાઈ સૌ, સાતે સૂરને છૂંદે. ૧૯
 કોઈ બે બે કોઈ ભે ભે કરે, કોઈ ભૂંકતી ભૂંકું;
 કોઈ ચૂંચું મ્યાઉંમ્યાઉં કરે, વેર વાળે કા કૂંકું. ૨૦
 હક હક કરતી વાંદરી, જો જો! નાચે છે કેવા!
 ધન ધન બકરી! ન કોઈની, જન તારા તે જોવી. ૨૧
 ચારપગાંતી જન આ, જોડી બેપગાં સારું;
 સમજે તો સાર નવલ બહુ, નહિ તો હસવું જ વારું. ૨૨

મળવાનો વસ્ત્ર જાય છે.

ગરબી

(સમયોક્ત)

જાય છે, જાય છે, જાય છે રે,
 આ વખતે લણવાનો વહી જાય છે.
 થાય છે, થાય છે, થાય છે રે,
 બહુ પછી પસ્તાવો થાય છે. } ૨૩

બાળપણું લણવાનો અવસર,
 જીવના જીવતર માંલ છે રે. આ વખતે
 ખેડૂત જો ચોમાસું ન ખેડે,
 આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખતે

ખાળપણું વીલું કે લણ્યાનો,
કાળ વીલ્યો જ ગણાય છે રે. આ વખતે

ગિરફતારી પછી દુનિયાની,
તેમાં તે શું લણાય છે રે. આ વખતે

કદી વખત મથીને દાટે પણ,
કુમળી જ કાળ વળાય છે રે. આ વખતે

પાછી ટાઢીએ ચડે ન કાનાં,
ટપ્ ટપ્ વાંચી ગણાય છે રે. આ વખતે

લણ્યા વિના નરનાર નિંદાને,
દુઃખદારિદ્રે રિંચાય છે રે. આ વખતે

હાલ રમત રૂડી લાગે છે પણ,
દેડે ફૂડી દેખાય છે રે. આ વખતે

રમતું ખરું ને લણતુંએ ખરું,
એ જ કડાપણ કહેવાય છે રે. આ વખતે

લણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન લવમાં,
લણે જ મુખ પમાય છે રે. આ વખતે

વિધાવણ માણસ પણ સરખું,
કહેવત સાચી સદાય છે રે. આ વખતે

જન ને જનાવર જનમ સમે તો,
સમાજમાં સરખાં દેખાય છે રે. આ વખતે

પણ જન તો પંડિત બને છે,
જો ભુગતું શીખવાય છે રે. આ વખતે

*તારી શિંગડી, સુંદર સિંદૂરે;
રંગી સોને શણગારું હું રે. લાગે૦ ૧૮

કરું ચાંદ્રો ને ચોખા ચોદું;
ફૂલહાર પહેરાવી નીરખું મોદું! લાગે૦ ૧૯

તારું અગમગતું જ્યોતિજ સરખું;
મુખ લાળી હરખું ને નીરખું. લાગે૦ ૨૦

ધન! ધન! ધનુ! રૂપગુણધામ!
ગુણ ગાયના ગાય નવલરામ. લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ

ગરબી

(ત્રિતાલી, અષ્ટચોકા)

ચોમાસાનો ચાર માસ છે સારો રે;
લીલી સાડી સુંદર સળે પધારા. ચોમાસાના૦

ધોરી માસ અપાડ તે કડાવે રે,
વરસાદને દેરી લાવે રે;
જો કે પહેલાં કુંઠક તપાવે. ચોમાસાના૦

કડકડીને પડે મેઘરાય રે,
પડે પાણી તે નેવે ન માય રે;
ધો, ધો, ધોધ બધે સંલગાય! ચોમાસાના૦

*આ બે કડીમાં કહ્યા પ્રમાણે ધનતરથને દહાડે ગુજરાતના કેટલાક ભાગમાં લોકો ગાયને શણગારે છે.

નદી નાળાં તળાવ ભરાય રે,
જળ જળ પળમાં થઈ જાય રે;
ફૂળ્યું જાણે જગત જળમાંય । ચોમાસાનાં

હોય વંત ધરી સજ્જત રે,
નાચે ગિરિ પર મોર થનથન રે;
કરે કળા ને હોય મગન. ચોમાસાનાં

શ્રાવણ માસે સરવડાં હોય રે,
ગામ બહાર મેળે સૌ કાચ રે;
જઈ લીલું લીલું બધે જાય. ચોમાસાનાં

માથે મેઘને માંડવો આવ્યો રે,
નીચે લીસો ગલીઓ ગિછવ્યો રે; ૨૧૨૦ ૨૧૧
વચ્ચે મનહર મહા જળકાવ્યો. ચોમાસાનાં

છવ્ય નંતુઓ નીપજે ઝાઝા રે,
જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાળ રે;
શાકભાજીનો શ્રાવણ રાજ. ચોમાસાનાં

ભાદરવે તે ભડકી ઊઠ્યો રે,
“બાકીસાકીનું લો,” હું રૂઠ્યો રે;
કદી કહેશો ન કે “હું રુઠ્યો.” ચોમાસાનાં

એમ કહીને કડાકડી માંડી રે,
રહ્યા વાધ ને સિંહ બરાડી રે;
વીજ અખૂટી ગગનને ઢાડી. ચોમાસાનાં

દીપ્ત સૂરજ ન થઈ રહી હેલી રે,
આજ્યો દરિયો ઉલેચી જ હેલી રે !
તોડી તેડ ને નદીઓ રેલી. ચોમાસાનાં

ખોલું નવલ ગગળો થઈ વાણ,

“ તારું છે કલ્યાણ ! ”

જય ! જય ! મારી માવડી !

ગુજરાતની મુસાફરી

ગરવી

(અઠસસ ચોકો, રૂપક તાલ)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા, ત્યાંથી નીકળીએ પ્રવાસ રે;
અમલસાડ, વલસાડ, નવસારી, લેજો ફણસ અનાસ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧

ચાં શોભે કદળીવન શીતળ, શી બહેકે લીંબુવાઈ રે;
આંબા ઋષિકાના અમૃત સરખા, હરખી કહે દેશાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨

સૂરત શહેરનું સુંદર દર્શન, સુંદર રસ્તા સારા રે;
સુંદર, નાલુક, લોક વિલક્ષણ, શોખી સદ્ગાઈ કરનારા.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩

ઓ ! આવી બરસીની દુકાનો, જિભા રહો રઢ લાગે રે !
પાપડી પણ આપણુ આ ટાણે, પામ્યા પૂરણુ લાગ્યે !

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪

જરૂર નાતમાં જમવા જઈએ, જમણુ આવાં નથી નીરખ્યાં રે !
ચિનાઈ સાડી ચપળા ચમકે, સર્વ લખેશ્રી જ સરખાં.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૫

મેળા ખેળા ને વરથોડા, નાચ ને રંગ દામદામરે;
હસતાં રમતાં દીસે સદા સૌ, કરતાં હશે શું કામ ?
રમીએ ગુજરાતે રે. ૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્તાનમાં, સૌથી ખંદર મોટું રે;
નામીયું દુનિયામાં તે કેમ, છેક થયું હશે ખોટું ?
રમીએ ગુજરાતે રે. ૭

તાપી નાહી, લઈ લાહે ગજ, કિનખાખ કિનારી આને રે;
નરંબદનો નીરખી નર પૂલ, નરનાં નરપણુ^૧ લાળો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૮

લરુચની ટેકરી બહુ બાંકી, ટોંખાં ચઢજો તપાસી રે;
ટેડી પાધડી કકડતાં કપડાં, રુમાલ તો ફરમાસી.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૯

ભાંચું ભાંચું પણુ એ છે લરુચજ, ભૂગુનો આશ્રમ કહાવે રે;
શેર જૂનું ગુજરાતે આજે પણુ, ૩ બહુ રેલ્લ^૨ ચકાવે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૦

ભાં કખીરવડ જોવા જાજો, જગમાં જે છે નવાઈ રે;
જોઈ ડોઝોઈ પાછા વળજો, માળામાં^૩ માલ ન કાંઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૧

મેલ્યું લરુચ કે આવ્યું કા'નમ, કાળી ધરતી રસાળી રે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ, કણુળી કન્યા દે ગાળી.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૨

મિયાંગામ, ધટોલા આવે, આવે ગાડનાં ઝૂંડ રે;
ગાડે ચારે તળ ચરોતરનું, ગોદરું આ છે પ્રચંડ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૩

^૧ મરદાઈ; પરાક્રમ. ^૨ રેલવેના માર્ગે. ^૩ પંચમદાલનો માળ પ્રદેશ.

વડોદરે નિર્ધાનત ઊતરજો, નથી મહારરાવ ઘેરો રે;
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ, ગાંધી હેડે મેલો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીઆગ ને, નજરઆગનો મિનારો રે;
જોજો સવારી, સાઠમારી ને, તૃપ નવીન પ્રમાણો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૫

પાન ને પર્વજ લઈ પરવરીએ, શો જિયો પૂલ મહીનો રે;
“આવી મહી ને ચિંતા થઈ!” એ ઉખાણો હતો અહીનો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૬

આપે જણાય છે આવ્યું ચરોતર, બોલી ને બુદ્ધિ બ્યાં જાડી રે;
જાડી પણ ગાદી કસવાળી, ધંધેકાસરે^૧ હદ વાળી.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડોકર, તો વચમાંથી વિચરજો રે;
કપડવંજે કાય ને સાથુ, જોઈ સુધારો કરજો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૮

આવી આનંદે પાછા આણંદે, કે નડિયાદે મળજો રે;
મહમદશાહનું ગામ જોઈ ને, અમદાવાદે વળજો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ, ગાદી મોટી પાદશાહી રે;
બ્યાં ત્યાં મસીદ ને તોડ^૨ તેહજી, પાદ આણે છે લાઈ!
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૦

જુમામસીદ તો છે શી મોટી, મહમદશાહનું સૈન સસાય રે;
જુમામસીદ જોતાં તે વખતની, જાંખી આજે થાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૧

લક્ષ્મી શોભા છે બહુ સારી, ત્રણ દરવાજે કુમાર રે;
હડીસોંગને દેરે આરસ, ઓપે હીરા સમાન.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૨.

શાહઆલમ, સરખેજની શોભા, શી રીતે વર્ણવે રે!
અસલી ઇમારત હુન્નર આગળ, ઇજનેરી લજવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૩

રાજનગરના જન ઉદ્યોગી, કાડીલા કસરતી સાથે રે;
વિવેકી ને પરગણુ પણ, તન, મન, કણુ^૧ ત્રણુ વાતે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૪

રસમાં છે અહીં ઇચ્છા શામળ, કવિનાં પૂરણ કામ રે;
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ ને, વડોદરે દયારામ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૫.

ગર્ભ પાદશાહી ધણા દિવસથી, પણ શાહુ^૨ રંગ રાખ્યો રે;
બાંધી સાડાત્રણ તાંતણુ શેરને, ધંધો ઘોડા દાખ્યો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૬

ઘોતીજોડા, પીતાંબર, સાડી, જે જોઈએ તે લેજો રે;
બાર બોલાવે બોતેર આવે, કોક દલાલને કહેજો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૭.

આવે દલાલ ને લાવે લટકતા, વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લડે વઢે, દે ગાળ, ખેંચે સમ ખાય, કરે કાગારોળ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૮

આવી અગાડી ગાયકવાડી, ઘોડા ફરે મદમાતા રે;
 વડનગર અને વીસનગરે, જાવું પણ નથી જાતા.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

સરસ્વતીતીર સુંદર સિદ્ધપુર, કપિલ મુનિનું ધામ રે;
 પાટણ પ્રાચીન રાજધાનીને, અહીંઆંથી જ પ્રણામ.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

કાઠિયાવાડે હાલ નથી ભો, હાલોx તેભણી જઈએ રે;
 દેશી રાજનાં દુઃખડાં દેખી, દિલમાં દુઃખિયાં થઈએ.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

રેત ગઈ ને પા'ણા આવ્યા, જાડનું દેખું ન નામ રે;
 ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજ ખજાનો, ખોલ્યાનો ખરો ઠામ.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

પ્રથમ જૂનાગઢ ચાલો જઈએ, નરસિંહ મે'તાનો ચોરો રે;
 ચતુ' કયું ગુજરાત સપૂતે, એનો પાડ ન થોડો.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

જામનગર મચ્યું રાગ ખે રંગમાં, ભાવનગર ભળપણમાં રે;
 પહેલા વર્ગનું ચોથું ધ્રાંગધ્રા, પોરબંદર હાલ ગણમાં.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

સુદદ, તીખા, શોખી, શાણા, મતલખી ખટપટવાળા રે;
 સીંઘ તો મધથી પણ અદકા, લોક અણીકાર ભાળ્યા,
 રમીએ ગુજરાતે રે.

જોવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ, પણ કહોને શું કરીએ રે !
 રાજધિરાજની રાજધન જ્યાં, રાજકોટે જઈ દરીએ.
 રમીએ ગુજરાતે રે.

દરેક ખીમત રાજ્ય બધાં ત્યાં, આવી પ્રસંગે જાશે રે;
જોઈ રહ્યા કે વળથું પાછા, પ્રવાસ પૂરો થાશે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૭

રહી ગયું જોવું દીવ બંદર, ને ધોવેરું, ધોધું રે;
ખારાધોડે ખૂટે ન મીઠું, પાણી પણ જ્યાં મોંધું રે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી, ઉત્તરે અંખા માત રે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે, ચારે ચોટી ગુજરાતે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૯

હિના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા, ગોધરા, ને ઉનાઈએ રે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો, રામ સુધી શીઠ જઈએ ?

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૦

વિમળશાહનાં દેરાં બજેલાં, લાવા રસમાંx દટાયાં રે;
જોતાં જાણે જ્વાળામુખીનું, જોર જે જન છે ડાહ્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૧.

રહે છેવાડે છાવણી ડીસા, દવાપાણી જ્યાં સારાં રે;
ચાલણપુર ઉપરથી થઈને, આપુજી જોવા ધાર્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૨

નળી વનરૂપિ વિધવિધ ઔપધિ, જૈન દેરાં જયકારી રે;
"અઠે કોઠે" કરનાર મેવાડને, મારવાડની અહીં ખારી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૩

ખપૂચ્છીની અંદર જે બળતો રસ છે, તે જ્વાળામુખી કાઢે ત્યારે
ભિરારી આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હોડે, ટાઢે જવાય દૂંઢવાઈ રે;
પાલીતાણે, ગિરનાર, શેત્રુંજે, ભૂલ્યાં આપણે જવું ભાઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૪

રાધનપુર જઈ રણને આંખવું, કચ્છલુજ જ્યાંથી જવાય રે;
માંડવી બંદરેથી ભપડતાં, મુંબઈ ખોટું અવાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૫

મુંબઈ તો અલખેલી કહાવે, બાણીતી જગમાંલ રે;
વિદ્યા, હુમર, વેપાર ને રાજનું, નૂર નવલ શું ગાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર

ગરવી

(ચોષ્ઠકા)

ચતુર, ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ લણ્યો જો ?
લોહ ક્યારનો હિનાજો ગુણ લેખી ગણ્યો જો. ચતુર
પડે તાપ જ ખપોરે, તોખા તે થકી જો;
રુઠી રાત્રિ ને સંવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર
રાત્રે નિર્ભળા આકાશે, તારા ઝગઝગે જો;
ચોગમ ચાંદનીમાં ચંદ, ચારુ ચગચગે જો. ચતુર
સાંજે વા'ણે શીતળ મંદ, પવન વાય છે જો;
એથી નિશાજો સવારમાં, ભરાય છે જો. ચતુર
પણ જંત્ર વેળા ધરતી, ધગી જાય છે જો;
છત્રી જોડા' વિના ઝગલું, ના મુકાય છે જો. ચતુર

પડે તાપ તપે તાલકું, માથું લમે ને;
 લોહી ઊકળે ને, આવે, ઊંધ આ સમે ને. ચતુર૦
 ઊંથે વાધ નાગ આદિ, શોધી છાંયડા ને;
 બેઠાં ઝાડ પર, ને ડોલાં ખાય પંખીડાં ને. ચતુર૦
 પેઠાં માળામાંએ બાળપંખી તરફડે ને;
 નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક બહાર રડવડે ને. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર

સૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખે લાધિયો ને!
 આ શું પૃથ્વીએ પંચાસિ ભોગ સાધિયો ને! લૂ લૂ લૂ ૧
 જાણે લઘીનીજ પાસ ઊભાં આપણે ને;
 એવા તડકાના લડકા લાગે બારણે ને. લૂ લૂ લૂ ૨
 આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં ને;
 વને વનચરો જળ ઝાંઝવાંનાં ઝાંખતાં ને. લૂ લૂ લૂ ૩
 જોધાર્ધ ધરમાં બેઠે ન ચેત આ ધડી ને;
 આવે ઝાળ ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી ને. લૂ લૂ લૂ ૪
 ગામ બહાર લૂતે ઝપાટે ધાત્ર છોડવા ને;
 ગયા મુકાર્ધ સીમાડા મસાણુ સમ હવા ને. લૂ લૂ લૂ ૫
 બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણ દીસે ખરાં ને;
 વાયા વાયરા ને ખરર ખર્ચાં પાતરાં ને. લૂ લૂ લૂ ૬
 વાંસનાં વન સળગી ઊડે આ સમે ને;
 દારણુ દવ ગધુંજ બાળતો યોગમ ઘૂમે ને. લૂ લૂ લૂ ૭
 પશુ, પુક્તી, વૃક્ષ, વલ્લી પ્રત્યથ થાય છે ને;
 ઊંજડ ઊંજડ નવલ જંગલો જણાય છે ને. લૂ લૂ લૂ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર

- આવ્યો જેઠ ને ગદાર્ધ ચાલ્યાં બાક્યાં નો ।
 ફૂટે છે પુવારા જોને, રોમ રોમે નો. આવ્યો જેઠ૦
- એવાં અરણુ ઝાઝાં મળી નદી વહે ડીલે નો;
 દીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે ને ગળે નો. આવ્યો જેઠ૦
- જળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે નો;
 પાણી પાણી કરી પ્રાણુ, પાછું લે અરે નો. આવ્યો જેઠ૦
- મૂકી જીભ ને જનાવરો દોડે વને નો;
 હતાં જે સૂતાં સંતાઈ ગુફાને ખૂણે નો. આવ્યો જેઠ૦
- મળે જળ ન, જળ વિના સૌ બહાવરાં થયાં નો;
 નદી નાળાં ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં નો. આવ્યો જેઠ૦
- પાણી ફૂવાનાંએ કમી થઈ જાય છે નો;
 લાંબા દહાડલા આ દોલડા કહેવાય છે નો. આવ્યો જેઠ૦
- ધણાં હોય છે તોફાન દરિયા પરે નો;
 ચડી વા વંટોળે જગથળે જીવમ કરે નો. આવ્યો જેઠ૦
- અરણીથી ઉઠાવી ધૂળ ગગને લઈ ચડે નો;
 ઉઘાંધી હોય ને દખાય આદમી ઉઠે દડે નો. આવ્યો જેઠ૦
- વા'ણો ડોલી, સઠ તોડી ચકડોળે ચઢી નો;
 ફળે દરિયામાં જોને મરણુખૂમ પડી નો । આવ્યો જેઠ૦
- મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘે મળે નો;
 રણે રેણુના રે નવલ ચાતા હળહળે નો. આવ્યો જેઠ૦

મક્તિનું પરોઢિયું

રાગ પ્રમાત

(ચૈ:૭કા)

ભીડી પ્રભાતે સમરીએ-રાગ

શાંત શાંત સકળ સ્થળે શાંત ચિત્ત સારું;
 શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રી પ્રભુ સંભારું. શાંત શાંત૦ ૧
 પૂર્ણ બ્રહ્મભક્તિનું પરોઢિયું છે આજે;
 પ્રકૃષ્ઠ ઉદક કમલ પલ્લવ ઇન્દ્ર આનંદ આજે. શાંત શાંત૦ ૨.
 મોહરાત્રિનો કાળારા અંખો થયો ભાર્મ;
 પાપરૂપ પોષણી આપે ગર્ભ બિડાર્મ. શાંત શાંત૦ ૩:
 શીતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
 જગ્યો છવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪:

છટ્ટું ધોરણ મળતારી વાઝાઓને સારુ

પ્રમાતવર્ણન

પ્રમાતિયું

(અષ્ટચોકા)

જગો, જગો રે, મારાં ઉજમાળાં બેનો કે,
 વાંભુલાં ભલાં વાયાં રે ! ૧૬.
 જગ્યાં જગ્યાં રે, મોર પોષટ મેના કે, વાંભુલાં ૧.
 ધામે ધામે રે, બોલ બોલે રસાળા કે, વાંભુલાં
 જાણે જાણે રે, એ જગાડે છે બાળા કે, વાંભુલાં ૨.

પેશવાઈ પહેલાં મુગલાઈ, ચાલતી ચોપાસે;
અહીં સ્થાપી અકબરશાહી, બાંધી નીતિ પાસે. ૬

નહિ જીવન, ન ઝાંઝું દાણુ, નહિ પક્ષાપક્ષી;
દીધું દેશીને માન સમાન, દેશાઈગીરી બક્ષી. ૭

ટકી બસે વરસ મુગલાઈ, તે આને યોગે;
જ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ, પડી મરવા રોગે. ૮

આ બસે વરસ પણ બાદ, કરી જો પછવાડે;
પાદશાહી અમદાવાદ, સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯

“કુતો પર આયા સરસા-બસાયા શે'ર શાહને;”
આ આશા બીલને અસા-વળે ગમ્યું તેજને. ૧૦

થયો મહમદ બેગડો એક, છેક મહા મોટો;
બાંધ્યા મસીદ મિનારા અનેક, શે'ર સણંગ કોટો. ૧૧

હતો જખરજસ્ત મહા શર, મહા મોટો જંગી;
ચડી વાંછો લડી ચકચૂર, કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨

પણ પાંચસે વીસ અગાઉ, હતું એ ક્યાં શે'રજ;
હવે પાટણપુરને ગાઉ, થયો અકરા કેરજ. ૧૩

સન તેરસે પૂરાં માંહ, થયા હિંદુ પૂરા;
પડ્યું પાટણ વરત્યો ત્રાહ, ધિક્ક! નાગર નગુરા! ૧૪

પેઠા મુલકમાં મુસલમાન, “મારું મારું” કરતા
લૂંટે ઝંટે વટાળે, લે જન, વહુ દીકરી હરતા. ૧૫

લજ્જા પજ્જા હજારો શર, “લલે મારીએ મરીએ,”
વહું લોહી જેમ જળપૂર, ફૂળ્યો દેશ તે દરિયે! ૧૬

એ દિવસ પડી જે પોક, હજી ગંગને ગાજે!
એ દિવસ દેશીઓ શોક, કરોને મળી આજે! ૧૭

એ દિવસ થકી પરતંત્ર, થયા લાગી આંપણ રે!
એ આગે હતા સ્વતંત્ર, હિંદુ સૌ આપણ રે! ૧૮

વધ્યો શોક થંભ્યું મુજ ગાન, જ્ઞાન, આ એકજ રે!
વિના ધર્મ નવલ, આસ્થાન, ચલિત સૌ છેક જ રે. ૧૯

વસંતવર્ણન

હોરી

પયરંગી પટકુલ ધારી,
દીપે ફુરત આ રતે ન્યારી.

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સન્ધ્યાં નવ પલ્લવ જૂતાં ઉતારી,
આંખે મોર અથાગ જ ઝૂંકે, જાણે કલગીઓ સારી;
વસંતની આવી સવારી! દીપેં ૧:

વોંટી વળી વેલી સૌ સોંને, વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
ફૂલનાં ઝૂમખે ઝૂમખાં જે પર, ફગમેરંગી અપારી!
ઝૂંકે ઝાડી ફૂલ ભરી ભારી દીપેં ૨.

ફૂલભરી ડાળો ડાલે, ખરે ફૂલ, પથરાઈ ફૂલની પધારી,
ભ્રમર હજારો ગુંગર કરતાં, સુગંધી લેતાં ગયાં હારી!
બધું રહ્યું બહેક ન્યાં મારી! દીપેં ૩.

ફૂલભરી ડાળો ડાલે લોચોળે, બેઠાં પોપટ મેના પ્યારી,
ત્રે નવરંગી અવર બહુ ધંખી, મધુર કરે રવ તારી;
ઢાયલની છે બલિદારી! દીપેં ૪:

કોયલો ફેફ ફેફ કરી રહે, પંચમ સુર અતુરાગી,
ધટ ધટામાં પડ્યા પડે ને કુંજ દીપી રહી સારી;
મનોહર કામણુગારી! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દુરાખો, લીલી લોચનહારી!
કુમળા બપોરના તાપે તરસ્યાના હાથ લોભાવનારી;
કુંડે હંક કરનારી! દીપે૦ ૬

ગિયા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ટાઢની તો હવે વારી!
વાયે સવારમાં મંદ મુગંધિત, શીતળ સમીર સુખકારી;
અંગે ઉમંગ વધારી! દીપે૦ ૭

રંગ્યાં ઉમંગ્યાં પશુ, પંખી, નર, નાર, કુમાર, કુમારી,
સર્વે સળોડે રમે, જમે કાડે, સર્વ કરે મજાહારી;
મુખે મીઠી હારી બિચારી! દીપે૦ ૮

હોારીના સુર ધૂમી રહ્યા યોગમ, યોગમ લગન છે જારી,
લગનસરા તો વમંતે જ સોહે, વસંત છે લગન આચારી!
જેણે રચી અજબ તૈયારી! દીપે૦ ૯

એ રીતે આ રતે પાંચે ઇંદ્રિયો, ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળીશમણુ, આ હરખમરણુની, રીત સ્વાભાવિક ધારી;
ગણો આલ ગંદી નહારી! દીપે૦ ૧૦

સંત સતવે લગવંત વસંતે, ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી, આવી અનુપ ઉપકારી;
લલિત લીલા વિસ્તારી! દીપે૦ ૧૧

જય! જય! જય! સચરાચર મુંદર, જય ચિદ્રૂપ ભયહારી,
જય! જય! એક અકળ, અઢાંડ, અખંડ અખિલ વિહારી;
નવલ તનમનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું અથવા વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન

ગરવી

(સમઘણો)

કેવું આ કળેડું તે કહેવાય, દેશી કહેને તમે, કેવું આં ટેક.

પુરુષ તો લણ્યો ને ગણ્યો છે ધણો ગુમાની આ;

સ્ત્રીથી ના સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય.

દેશી૦ ૧

ભાઈ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ઘૂમે છે;

બાઈતું તો ચિત્ત ચૂલામાંલ.

દેશી૦ ૨

પુરુષ આ પ્રવીણ પૂરો પુસ્તકો રચે છે;

પેલીથી ન પત્ર વંચાય.

દેશી૦ ૩

ભાઈ તો સ્વદેશ સુધારવા મથે છે;

બાઈ કહે 'હું જોઈ શી રીતે થાય.'

દેશી૦ ૪

પુરુષ ધૂર્ત ઢોંગીનાજ ઘાટમાં ફરે છે;

તે તો ઘેર પેલીથી પૂજાય.

દેશી૦ ૫

ભાઈ તો સભામાં જઈ સુભાષણો આપે;

બાઈ જઈ રાજવીઓ ગાય.

દેશી૦ ૬

પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;

પેલી પાપી મંડળીમાં જાય.

દેશી૦ ૭

ભાઈ તો નસીબનો નકાર કરે મંડળથી;

બાઈ તો ગરોડા પૂકે જાય.

દેશી૦ ૮

પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ઈશને પૂજે;

ગોવાળની ગલીથી પેલી ચાલ.

દેશી૦ ૯

ભાયડો ન ભૂલથીજે ભૂંડું કદી ભાખે;

ભૂંડણી વિનાહે વિદ્યા ખાય.

દેશી૦ ૧૦

- દેશીઓ ન દોષ દેશો, બે કદી એ આપડા;
હારી કરે એ પીડાં વિદાય. દેશીં ૧૧
- છેકજ ન્યાં આવી રીતભાત મતિ જુદી છે;
પ્રીત તે શી રીતે રે બંધાય? દેશીં ૧૨
- વાત શું કરે ને અરે ચિત તે શું એ કરે?
એક એકને ન ન્યાં સુધાય. દેશીં ૧૩
- આલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રચુસ્તંભ રે રોપાય. દેશીં ૧૪
- વિદ્યાના વિનોદકેરી વાત કદી કહાડે;
બહીલું બહીલું પેલી બોય સાંભ. દેશીં ૧૫
- વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોઠે;
એની તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશીં ૧૬
- એને ઓડઝપટની, કે કામણુટ્રમણુનીજ વાત;
કે કૂટવા જવાની રે સદાય. દેશીં ૧૭
- એ તો જાણે ખાવું પીવું પહેરવું ને ઓઢવું;
કે નજર ઉતારના ઉપાય. દેશીં ૧૮
- ઝાઝું શું કહેવું રે થોડું લખે ધણું માનજો;
અલણુ બહેમી મૂરખની એ રાય. દેશીં ૧૯
- વયનું રે કળેકું કદી હોય, હાય હાય થઈ;
ભૂંકું ભૂંકું ભૂંકું બહુ લણાય. દેશીં ૨૦
- રૂપનું કળેકું પણ વિરૂપ રે મનાય છે;
ગુણનું કળેકું ના ગણાય? દેશીં ૨૧
- કેમ રે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર નહિ કે;
નરથી આ કળેકું કેમ વેઠાય? દેશીં ૨૨

ગુણોતું કળેહું સર્વથી સંસારમાં,
લાલ જોતી ના કદી હોલાય.

દેશી૦ ૨૩

લાલ એ લાગી રહી છે કામકામ નવલરામ;

આંખ જો ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

વાઙ્મયમાં તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર

ગરવી

(સમયોક્ત)

હારે નામ બાળલગનનું બાળો !

બાળો કે બાડમાં ધાલો રે ! નામ બાળ૦

} ૨૬૦

બાળલગનનું નામજ સુગતાં, આવે મને કંટાળો રે; નામ૦

બાળલગનનું દુઃખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળો રે; નામ૦

બાળ બિચારું શું સમજે એમાં ? કાઠ શો માંડ્યો કાલો રે; નામ૦

દેવ ઉપર શીદ દોષ મૂકો છો ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલો રે; નામ૦

બાળલગનની ભૂંડી રુદ્ધિ, આંખ ઉઘાડી લાળો રે; નામ૦

ભૂંડી રંડાએ સૂકવી નાખ્યો, સુંદર દેશ રસાળો રે; નામ૦

બાળલગનથી તે બાળક-બાળતો, પાયો પૂર્ણ પ્રગળ્યો રે; નામ૦

ઉદમ હોંસ પરાક્રમ આદિ, રહેજે બળી ગઈ કાળો રે; નામ૦

બાળલગનથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથી ખાળ્યો રે; નામ૦

“લટ લણ્યા તો કે પરણ્યા છીએ, ધનમાં આ લાભી ધાડો રે”; નામ૦

બાળલગને બળપ્રદિ દરીને, મુખનો સંભવ ટાળ્યો રે; નામ૦

સુન્નરકળામાં પાછળ પાડી, પૈસો વિલાતે વાળ્યો રે; નામ૦

બાળલગનથી હોય કળેડાં, દુઃખ દુઃખ જેમાં દગ્ગરો રે; નામ૦

બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળબુગ કાળ કરાજો રે; નામ૦
 બાળકનાં માઆપ બને છે, બાર વરસનાં બાજો રે; નામ૦
 બાળલગને તો ઢીંગલા ઢીંગલી, સરખાં બન્યાં નરનારો રે; નામ૦
 ભર જોખનમાં ઘડપણુ આણ્યું, આણ્યો મરણુનો વારો રે; નામ૦
 બાળલગને બન્યો બળહીન બીકણુ, આપણો સધજો રસાજો રે; નામ૦
 બાળલગને અરે બાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ યશાજો રે; નામ૦
 બાળલગને દુઃખ સકળનું મૂળજ, કળિબુગ એ જ વિચારો રે; નામ૦
 બાળલગને તણ, નવલ સ્વજન સૌ, દેશને દૂખતો તારો રે; નામ૦

ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં અભ્યાસ કરનાર સારુ

લાડી-વિદાય

ગરવી શ્લી

(સમગ્રચોકે ત્રિતાલ)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાય રે,
 આશરે, ધૃષિ તારે.

ધૃષિ, તું રક્ષણ કરજે રે એનું;
 એનું ન અન્ય કો ત્યાંય રે. આશરે૦ ૬

સાસરી હોય સુંવાળી ધણેરી;
 તોપણ કદણ કહેવાય રે. આશરે૦ ૨

ગામ અન્નણ્યું ને ઠામ અન્નણ્યું;
જન અન્નણ્યા માંજ રે. આશરે ૦ ૩

ખાતું પીતું પર મરજી પર;
મૂખે મૂખે ન મગાય રે! આશરે ૦ ૪

નિત્યનાં નિર્જીવ કરતાં શીખવાં શું;
આ વત કાલ્યું વડાય રે? આશરે ૦ ૫

ખોલવું તો પૂછ્યું, ચાલવું ચાલે રે;
કહેલું જ કરવું સદાય રે. આશરે ૦ ૬

બાર વરસની બાળકીએ ક્યમ;
ઠાવકાં આમ થવાય રે? આશરે ૦ ૭

રમતી ફૂલતી દરણીએ તો ક્યમ;
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે? આશરે ૦ ૮

લાડે રમેલી કેમ ચરાય મુખ;
ને મન બાંધી મુકાય રે? આશરે ૦ ૯

જીવતાં જડ થઈ પૂતળાં પેટે;
નવાવ્યાં કેમ નવાય રે? આશરે ૦ ૧૦

જોગી જતિની ન જ્યાં ગતિ ચાલે;
તે કેમ કહો એથી થાય રે? આશરે ૦ ૧૧

થાયે કે નહિ પાણી નિશ્ચે કરે છે;
એમ જ મુકોમળ બાળાય રે. આશરે ૦ ૧૨

એથી અધિક કંઈ હોય ત્યારેજ;
નવલ સાસરી નિંદાય રે. આશરે ૦ ૧૩

ગરબી ર જી

(ચોથોકા)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર

માડી તું મારી, છોડને શોક નકામો; }
છોડીને સાસરા વિણ ક્યાં વિસામો? } ટક

સાસરી તો સર્વે સ્ત્રીને શિર સરજી,
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદર જ;
આલી આવી રીત એ તો ધરધર જ. માડી.

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહેજે હોય સંતાપો;
અમે ન જવું મેલી માયાળુ માખાપો. માંડી.

કાપીને કામળ ફેળની કાળી,
જાણુ ખોદી હામ કઠણમાં ધાલી;
રુએ રુએ આંસુડાં તે દાળી. માડી.

કલેજી મારું તો ફૂડફૂડ થાયે,
પીપળનાં પાન પેડે ફંપાયે;
મારે મન પૃથ્વી રસાતળ જાયે. માડી.

એવું મને લાગે છે સદજ સ્વભાવે,
સાસરીએ જવું પ્રથમ કોને ભાવે ?
સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે. માડી.

તોપણ આ શોક દાણિક ગણુ મારો,
છોડા ને ગાદો બહુ જ છે તારો;
દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો. માડી.

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પક્ષામાં,
તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા!
તોપણ સહ્યા વણ શો છૂટકો છે મા? માડી૦ ૭

માટે મા, શોક તથા કહો પ્રીતે,
સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે?
પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે. માડી૦ ૮

શાખાશ! શાખાશ! મુતા મતિ તારી!
સકળ કરી સકળ કેળવણી તં તારી!
સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શીખ ધારી. માડી૦ ૯

ગરવી રૂઝી

(અષ્ટચોકા ત્રિતાલ)

શિક્ષાસૂત્ર

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
સૂત્ર પવિત્ર મર્માણાં રે;
અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,
રાખજો દામળ બાળા રે. ટેક૦

કામ કહણુ બહુ કરવાં પોતીકાં,
જે છે છેક પરાયાં રે;
એવું કરવું તો ઈશ્વર લથે,
પણ આપણે થાવું ડાહ્યાં રે. સાંભળ૦ ૧

પ્રેમ વિના પરપ્રેમ પમાય ન,
કેમે કરી દ્રા કાળે રે;
માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,
શ્વસુરપક્ષ પર વાલે રે. સાંભળ૦ ૨

શ્વસુરપક્ષ છે પક્ષ જ તારો,
વિચારી જો ચિત્ત માંહી રે।
જે કુળ ગિપજી ગિજરી હેતે,
ત્યાં તો થઈ તું પરાયી રે! સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરું જ હવે તુજ,
આ તો પિયેર સૌ કહે છે રે;
ભાઈ ભોગઈ આપે રીઝી જો,
બાપડી ખેન તે લે છે રે! સાંભળ૦ ૪

હક હીયાંથી ગઈયો, ખેઠો ત્યાં,
કઠણ વચન આ કહેતાં રે;
હૈયું મારું ગિથલાઈ નથે,
આંખે આંસુ વહેતાં રે. સાંભળ૦ ૫

પરધરતું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે;
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે. સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વસુરકુળ કુળ જ તારું!
રહેજે રોજ તે રુખે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
સુખે સુખ દુઃખ દુઃખે રે. સાંભળ૦ ૭

“પિયેર પતોતું રાખો પ્રભુ પણ,
સાસરું તો ધર મારું” રે;
એમ વિચારી મનસા વાચા,
કર્મણા કરે તે પ્યારું રે. સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
 સહેજે પોતીકું થાશે રે;
 સામુ, નણુંદ. વર, દિયર, સસરો,
 સર્વે ચિત્તથી ચા'શે રે. સાંભળ૦ ૬

વખતે વચન કહ્યાં કહે તોપણ,
 વિનય, ન તજવો તારે રે;
 “વનો વેરીને વશ કરે 'છે”,
 મંત્ર એ મોંઘી ભારે રે. સાંભળ૦ ૧૦

“કામ કર્યાં તેણે કામણ કીધાં”,
 એ કહેવત છે સાચી રે;
 દોરા ચિકી ને છૂંમંતરની,
 કથની કપટી કાચી રે. સાંભળ૦ ૧૧

વિનય વિવેક ને વા'લ વધારી,
 ધરી ધીરજ, કરી કામો રે;
 સદા સુધડતા સદ્ગુણ ગ્રહીને,
 નવલ કહે સુખ પામે રે. સાંભળ૦ ૧૨

ગરવી ધર્યો

(રાગ ઉપરનો)

શાણાં સુત્રક સદ્ગુણી બની બેની,
 સાસરે સુખિયાં થાને રે !
 સંસારે સૌ સ્ત્રીકર્તવ્યો,
 કરી પરમ પદ પાને રે ! શાણાં ૧

છર, મિબજ તો ત્યાગ જ કરવો,
 ન સાસરીએ રહેવું રે !
 શાણપણે સૌ સાથે બોલવું,
 ચાલવું લેવું દેવું રે. શાણાં ૨

મધુર વચન છે મધથી મીઠાં,
જનમન રંજનકારી રે;
નારીનું ભૂપણું-નારીજ નહિ જો,
નમ્રપણું ન ધરનારી રે. શાણાં ૦ ૩

સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીશું,
વધવું વિધિ વિવેક રે;
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
માલવું મારગ સીધે રે. શાણાં ૦ ૪

વણ કહે મન વર્તી વરતવું,
સાસરે સૌને અનુસરવું રે;
પિયુરંજન પર તો મન નિશ્ચિન,
ખંતે અખંડ જ ધર તું રે. શાણાં ૦ ૫

ત્રેમે પિયુમન રંજન કરવું,
માનિનીધર્મ એ મોટા રે;
ચાર પદારથ એથી પમાયે,
અન્ય ઉપાય તે ખોટા રે. શાણાં ૦ ૬

સ્વામી સંમંધે શ્વશુરપક્ષની,
સેવા કરવી સુરીતે રે;
માતપિતા સમ સાસુસસરા,
માનવાં મનથી નિત્યે રે. શાણાં ૦ ૭

પોતાનું જ ધર હવે થયું જો,
તે તો સંભાળવું ભાવે રે;
ધરગાઠવણી તો ગારીનો,
ગરવો ધર્મ જ કહાવે રે. શાણાં ૦ ૮

રાત દિવસ મથી મરે મરડ જો,
કરવા ધરમાં કમાણી રે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
ખાયડી નહિ એ ભંડાણી રે. શાણાં ૯

શાણી સુધડ સ્ત્રી રોજ કરે છે,
રુડી વ્યવસ્થા ધરતી રે;
કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
શોભા વધારે વરતી રે. શાણાં ૧૦.

ધર જોઈ ધરધણિયાણીનું,
મૂલ કરે સૌ ડોઈ રે;
જો ધરમાં ગંદવાડો દેખે,
કહે “કૂવડ કટ મોઈ રે.” શાણાં ૧૧

સુધડના ધરખાર ને ઓરડા,
આરસ જોવા રૂપાળા રે;
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખી સુધડ બાળબાળા રે. શાણાં ૧૨.

બાળકની સંભાળ કુળવણી,
સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
ત્રણે ધર્મ સરળ ને સરસ એ,
પાળ્યા તો પ્રભુ રીઝ્યો રે. શાણાં ૧૩.

પ્રભુને પ્રાર્થનાયા પ્યારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;
જપ, તપ, વ્રત, ઉપવાસ મૂઝી પણ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાં રે. શાણાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હીડે હર ધડી હેતે રે;
તેની મરજી તે એની મરજી,
જીવનદોરી તો તે છે રે. શાણાં ૧૫

પ્રાણથી પ્યારે ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખી જ દૂરથી,
આઘી એ ઓસરતી રે. શાણાં ૧૬

નિર્જન વન ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસ જ હરખે રે;
સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાયે!
સ્વામી સંજે સુખી નરકે રે! શાણાં ૧૭

સતી પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પતિ જ સાંભળ બેની રે. શાણાં ૧૮

બેની પતિવ્રત ધારી ધીરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે ઓ બેટી વિચારી રે! શાણાં ૧૯

સુખી સદા તું હોજે ઉભય રથળ!
કર મંગલ! લાડધેલી રે!
માની કૂખ વખણાવજે વા'લી!
માની નવલ શીખ છેલ્લી રે. શાણાં ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ

ગરવી

સંસારનું નૂર છે નાર,
સજ્જન, સંસારનું નૂર છે નાર;
સ્ત્રી સુધ સકળ સુખસાર. ટેક૦

સજ્જન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર;
ધૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વણુ. ધૂળ૦

સુંદર સ્ત્રીનું મુખકું, સુંદર સ્ત્રીનું તન;
સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન! સજ્જન સં૦ ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ;
સુંદરતા સંસારમાં, ભરનારી નારીજ છેય! સજ્જન સં૦ ૨.

આપે જન્મ જ જગતને, પાળે પૂરણ પ્રીત!
એના જ નામ આધારથી, કહાવે ઈશ્વરી અંબા ખમિત!
સજ્જન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તન પરિતાપ;
આક્રમમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.
સજ્જન સં૦ ૪

ધરણી ધરતો સ્તંભ છે, ધરનું ધરણી જ માન;
ધરણી ધરનું ધરેણું છે, ધર ધરણી વિનાનું રમશાન.
સજ્જન સં૦ ૫

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કાથી ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તે તો નારીજા! નર નહિ કાય.
સજ્જન સં૦

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર!
પાળે પ્રેમે સર્વને, એનો આઘ શક્તિ અવતાર.
સજ્જન સં૦

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણુચાર;
દુર્ગણને દરિયે ફેળે, તોએ દિલડે દયાનું જાળેર.
સજ્જન સં૦

ગારી ફૂલ ગુલાબનું, સૂકે કે કરમાય;
કે કાહે વણુ કાળજી, તોએ જાતિ મુગંધી ન જાય.
સજ્જન સં૦

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પંડિતો, શાણા સજ્જન સર્વ!
સાચેસાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મનગર્વ.
સજ્જન સં૦

દોસે દુર્ગુણી આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારા જ કાજ.
સજ્જન સં૦

આદે દમયંતી, સીતા, દ્રૌપદી આદિ અપાર;
ચઈ ગઈ બહુ ગુણવંતીઓ, તે હતી નારીજા નિરધાર.
સજ્જન સં૦

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, નાપો કંઈપણ જ્ઞાન;
રાખો જો હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન?
સજ્જન સં૦

હાય ! અખળાઓ હાય રે ! હાલ છે જ હેવાન;
ખાવું, પીવું, ખેલવું, એ ત્રણનું જ જેને ભાન.

સજ્જન સં ૧૪.

ન્યાં હેવાન જ નારનો, સધળો સુંદર સાથ;
ત્યાં જીવ્યાથી તો ભલું, ખરે મરણ નવલ એ નાથ !

સજ્જન સં ૧૫.

નીતિનો ચીલો

ગરવી

(ત્રિઅક્ષ)

ચારx ચીલો આ નીતિનો, — નરનારી ર,
ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારી રે;
ભવપંથે ભૂંડા ભોડા, — નરનારી રે,
છૂપા કૂપા છે અનંત, કહું છું વિચારી રે. ૧

જેના વિવિધ મનોહારી, — નરનારી રે,
વેલજ્ઞાયાં મુખ, કહું છું વિચારી રે;
જો ચૂકીએ પગ મૂકતાં, — નરનારી રે,
હોય જ અનહદ દુઃખ, કહું છું વિચારી રે. ૨

એ ગોઝારા કૂપમાં, — નરનારી રે,
પડ્યા હજારો અખળ, કહું છું વિચારી રે;
હસવામાં ખસવું થયું, — નરનારી રે,
ગયા રૂંધાઈ પ્રાણ, કહું છું વિચારી રે. ૩

માટે ચિત્ત ચેતી તમે, ——— નરનારી રે,
ચાણે ચીણે ચીણેજ, કહું છું વિચારી રે;
ચીણે એ પ્રાચીન છે, ——— નરનારી રે,
સુંદર સુખકર સે'જ,^૧ કહું છું વિચારી રે. ૪

ચીલાની જે બાબુએ, ——— નરનારી રે,
અખંડ તરુવર હાર, કહું છું વિચારી રે;
શીતળ છંચે શોભતી, ——— નરનારી રે,
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારી રે. ૫

ચીણે ચાલવું સે'લર છે, ——— નરનારી રે,
સીધો સમતલ છેક, કહું છું વિચારી રે;
છે કંચન રંગ છાંટિયાં, ——— નરનારી રે,
ગુલાબજ^૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારી રે. ૬

કાણુ અભાગી, આ ચીણો, ——— નરનારી રે,
છોડી હોડે કુવાટ, કહું છું વિચારી રે;
મારગ પણુ એ પાંસરો, ——— નરનારી રે,
નહિ ભો કે ન ઉચાટ, કહું છું વિચારી રે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા, ——— નરનારી રે,
આડાંઅવળાં ન જાઓ ! કહું છું વિચારી રે;
ઠગવાડીના ઠાઠથી, ——— નરનારી રે,
ભૂલી શીદ ભરમાઓ ! કહું છું વિચારી રે. ૮

ચીણો મૂક્યો તેમણે, ——— નરનારી રે,
આખર ખાધી જ થાપ, કહું છું વિચારી રે;

પર વીતે એતે જ તે, ——— નરનારી રે,
 ખરાં જ ચતુરાં બાપન ! કહું છું વિચારી રે. ૯
 આ જ ચીજે ચાલી ગયાં, ——— નરનારી રે,
 પૂર્વે સર્વે સુખાણુ, કહું છું વિચારી રે;
 પામ્યાં પરમાનંદ પદ, ——— નરનારી રે,
 નિશ્ચય નવલની વાણુ, કહું છું વિચારી રે. ૧૦

“મારી ભરતભૂમિ”-એક સ્વદેશસ્તોત્ર

ગરવી

—મારી ભરતભૂમિ !

રૂપાળી, રઢિયાળી, યશાળી, સુશીલ, પુનિત ! — } ૨૬
 તારાં ચરણ ચૂમી.

આનંદે વંદું જય જય દરદમજ નિત્ય ! —
 દુનિયામાં દેશ અનેક જ છે,
 સૌ સૌમાં કાંક વિશેષ જ છે !
 પણ તું તો અલૌકિક એક જ છે !

મારી ભરતભૂમિ ૦—૧

†આ મારા બાપ એટલે વાંદા. જે પાદકાને વીતે તે જોઈનેજ પોતે
 ચેતી ચાલે, તે જ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં; મનલબ્ધ કે અનીતિના ખાડામ
 ને પડે છે, તે ગમે તેટલાં ચતુર (ચતુર) થઈને ફરે છે, પણ ખરું જોતાં
 એમણે ચતુર નથી.

×પ્રત્યેક શ્વાસની સાથે હમેશાં.

કાણુ આવે હિમાલયની હારે !
કાહિતૂર અન્ય હીરા હારે;
વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યાં રે ?

મારી ભરતભૂમિ—૨

શી ક્ષણદુપતા સ્થળ સ્થળ સોહું !
નવરંગી રમણી મુજ મનહાં મોહું !
જાણુ વાડી વિશ્વંભરતી જ હોયે.

મારી ભરતભૂમિ—૩

સાથે વિશ્વંભર વા'લી તું જાઝી,
સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી સાજી;
તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખા જી. !

મારી ભરતભૂમિ—૪

દેખી દુનિયા મરે છે દિલ દાઝી,
પણુ ફિકર ન રાખ પ્રભુ તું રાજી;
હાય ! હાલ તેની છે ધૃતરાજી !

મારી ભરતભૂમિ—૫

તારો વાંક નથી જ તથાપિ એ,
અમે ભ્રષ્ટ કપૂત મૂઠ પાપીએ;
દેવ છેક દુબ્યો !—દુલિયે હજીએ !

મારી ભરતભૂમિ—૬

મદ, આળસ, ઇર્ષ્યા ને અતીતિ,
મતિ મતભ્રમી, આંધળી, નીચ અતિ;
સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ.

મારી ભરતભૂમિ—૭

જનણી જન્મભૂલક્ષિત તો પામે નહિ,
એક પેટની વેડ અખંડ લહી;
એથી એક બળદીએ કીધી ન કહી.

મારી ભરતભૂમિ—૮

એવા જનને ધિક ધિક ધિક્કજ છે,
કીડી કાગડા એથી તો કીકજ છે;
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે!

મારી ભરતભૂમિ—૯

હોટ્ટોટ કારીર જે કહો,
નંગલીમાં નંગલી જે લોકો;
જન્મભૂમિભજન^૧ અનભિરા ન કો.

મારી ભરતભૂમિ—૧૦

સ્ત્રીઓ પણ અગળા જે બાકી,
તેણે દેશલક્ષિત સળળા દાખી;
ઇતિહાસ છે જ એનો સાખી.

મારી ભરતભૂમિ—૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચહે,
સૃષ્ટિક્રમ વિરુદ્ધજ રાક્ષસ એ;
રે રાક્ષસ રડા સ્વપક્ષે રહે!

મારી ભરતભૂમિ—૧૨

આવા બ્રહ્મ સંગે ભડાઈ માતા,
જે જગને સુજનતા^૨ મૂળ દાતા;
જેનો જશ જશવંત હજી પણ ગાતા.

મારી ભરતભૂમિ—૧૩

૧. જન્મભૂમિની લક્ષિતથી અગણ્યા કોઈ નંગલી લોક નથી.

૨. સુધારો (Civilization)

તું તો સત્ત્વગુણી તત્ત્વ જ વેત્તા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
થઈ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.

મારી ભરતભૂમિ—૧૪

તારાં કાર્ય ત્યારે ચવને લાખ્યાં,
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં;
સાર ૨ !! અહા! “દેવાં કગાડે પડે ન તાળાં!”

મારી ભરતભૂમિ—૧૫

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવલિની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગરંગ રહી જ ધૂંગી.

મારી ભરતભૂમિ—૧૬

एकज वेण बोलवा विषे

ધોળ

રાગ વેરાવલ

સદા રાખો રે, સદા રાખો રે, શાણાં સુજન સુગણ. } ૨૩
એક જ વેણ સુસત્યતું, સદા રાખો. }

એક જ વેણ ઉપર ચાલે, જુગો,

સંસારનો રે, સંસારનો રે, બધો કરવે'વાર;

હોય લાખોની આપલે,

લોક ધંધો રે, લોક ધંધો રે, કરે ધમધોઢાર—એક જ વેણ.

એક વેણે વીંટ્યું વિશ્વ કાં,

વેપારી રે, નરનારી રે, તોફાર ને શેક;

સર્વે જીવે રાગ પ્રગ,

વિશ્વાસે રે, વિશ્વાસે રે, ખરે વિશ્વમાં નેટ—એક જ વેણ.

એક વેણુ વિના તો પા ધડી,
 ક્યમ ભોળાં રે, ક્યમ ભોળાં રે, રહી શકે દો જન દે
 જઈ જંગલમાં એકકથી,
 શું છટાં રે, શું છટાં રે, વસે જોજન જોજન—એકજાં ૨

એક વેણુ વિના ગુણ કાઢિધા,
 હોય તોપણુ રે, હોય તોપણુ રે, તેતું કાઢી ન મૂલ;
 બાળક પણ હાંસી કરે,
 “એ તો જૂઠો રે”, મળ્યું કા’પણુ ધૂળ !—એકજાં ૪

એક વેણુ વિના નર રડવડે,
 જ્યમ રોડું રે, જ્યમ રોડું રે, ખર્ચુ ભીંતથી હોય;
 હામ ન ઠરવાનો મજે,
 ભમે ભૂલ્યો રે, ભમે ભૂલ્યો રે, બની બા’વરો સોય—એકજાં ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું,
 સૌ તુચ્છ જ રે, સૌ તુચ્છ જ રે, ગણે તરણાથી લોક;
 થાય હડે હડે, જાય જ્યાં,
 પછી સાચું રે, કદી સાચું રે, બોલે તે પણ ફેક—એકજાં ૬

એક વેણુ કારણુ દારણુ શાં,
 દુઃખ વેઠ્યાં રે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્ચંદ્રે અખેદ !
 ભૂપઃ ભલો રે પેલો ક્રાન્સનો !
 આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો ફેદા—એકજાં ૭

એક વેળુ સત્યનું રાખતા,
 સુખ નિશ્ચય રે, સુખ નિશ્ચય રે, જેડે લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાત નવસ કવે,
 અરે માનો રે, અરે માનો રે, જગતના લોક !—એકજગ ૮

જૂઠ નહિ બોલવા વિષે

ધોળ

રાગ વેરાવલ

જીવ કદીએ રે, નહિ વઢીએ રે, જરા જૂઠ વચન; } ૨૬
 જૂઠે જનને જે જહાનમાં, જીવ કદીએ.

આપી ઈશ વિશેષ પશુ થકી,
 અલ્યા વાણી રે, દયા આણી રે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો લાંકી હુમરી તે,
 જમ ઠગવા રે, જગ ઠગવા રે, માડ્યો વાણી વ્યાપાર. જૂઠે જન.

સુણ ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારે રે, જે આધારે રે, એ જિલો બિનધાક; }
 જે વણુ કડક તૂટી પડે, }
 જેને આપે રે, વણુ શાપે રે, ધીરે જોઈ ન શાક. જૂઠે જન.

રે ! શાખ બૂંડી જ જૂઠાતણી !
 છતાં સાચું રે, છતાં સાચું રે, એનું જૂઠું મનાય;
 જોવા આવ્યો સાચ પણ,

જીવ જીભ શીઠ જૂઠે વરાળીએ !

વદે જૂઠે તો રે, વદે જૂઠે તો રે, મૂઠે પાપી જન;

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,

ન ઢાંકાય જ રે, ન ઢાંકાય જ રે, જાણુ નિશ્ચય મન. જૂઠે જન. ૪

ભૂંડું છાણુ ઊંડી ગોઝારમાં,

ધાર્યું ઢાંકી રે, ધાર્યું ઢાંકી રે, ઊંઠે ગંધાર્થ આપ;

થૂ થૂ થૂ થાય જ તથા,

વૃથા બાંધી રે, મૂઠે બાંધે રે, ગાંઠે એકનાં બે પાપ ! જૂઠે જન. ૫

જીવ નિશ્ચય કરીને જાણુ તું,

તરે સત્ય જ રે, તરે સત્ય જ રે, ડૂબે જૂઠે જહાજ;

તદપિ કાગળની કરામતી,

એ શા અર્થનું રે, એ શા અર્થનું રે, શોભે તાખૂતમાં જ !

જૂઠે જન. ૬

છે જૂઠે જંજળની જાળ ન્યાં,

એકે બીજું રે, બીજે ત્રીજું રે, ગૂંથ્યું ગણ્યું ન ગણાય;

શું સંભાળે અભાગિયો,

ઝટ જોતાં રે, ઝટ જોતાં રે, કો દષ્ટ અણાય. જૂઠે જન. ૭

વાંક ન જ કરે, પણ કદી થાય તો,

સાચેસાચું રે, સાચેસાચું રે, માની માગને માફ;

માફ જ મળશે સો વસા,

નહિ તોએ રે, નહિ તોએ રે, દળશે અંતર તાપ. જૂઠે જન. ૮

જો અંતર્જામી અંનરે,

તે રાજી રે, રહે રાજી રે, વહે ઉર આનંદ;

અતલ અનુપ નિગનંદ છે;

છે સત્યસ્વરૂપ જ શ્રી પ્રભુ,
એને વા'લું રે, અન્ય વા'લું રે, નથી સત્ય સમાન;
છે સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
ક્યાં રહેશે રે, થું કહેશે રે, પૂછે નવલ નિદાન. જૂડે જાન. ૧૦

વાઙ્ક ઉપર પ્રીતિ એ સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરહાતો

વનિતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
મીઠાં અમૃત ઝરણાં નયણે વયણે નિત્ય;
નિત્ય જ અંતેથી ખાવાનાં ખેલવણાં તથા,
આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા ૦ ૧

વનિતા કુળવંતીને, વા'લ અપાર જ બાળ પર,
પછી તે પોતીકું, પરનું કે જેતું હોય;
એને હૈયે ઉમળકો આવે જોઈ જ બાળને,
વા'લે બોલાવે તે વેળા શી એ સૌંધ ? વનિતા ૦ ૨

આંખો હીરાશી આંખે ! હસતું મુખ થું મધુર !
શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ !
હીડી અર્ધ અધરપરમાળી સુવર્ણ અખૂટતી,
અખડ્યું અગળળ બાણે નિર્મળ દિલનું વા'લ. વનિતા ૦

એની વાણી તો નરમાશ મિઠાશ અજળ ભરી,
જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાય જ સે'જ;
એને દેખે કે દોડી ભેટે હેતે અતિ,
એનું કહ્યું કરે સધળું હરખે હરખે જ ! વનિતા ૦

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
રડતાં રખે દુલાયે એતું દયાળુ દિલ;
છેરાયાં છોરું પરાયાં પણ રે એને કલાગરાં,
સાચે જાદુગરું જ જોયું એતું મુશીલ । વનિતા૦ ૫

એતું કારણ પણ આધું નથી સમજવું સે'લ છે,
સમજે સુંદરીઓ ! ઓ દિલ્લી આપે આજ;
એ નથી પીડ્યા કહી કદીએ બાળ ધખેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં પણ ફેલાનાં કાજ. વનિતા૦ ૬

લાજે કુળવંતી બોલતાં હાથે સ્વરે,
તો તે નિજ બાળક પર કેમ જ હોય કોર ?
વાણી કડવી કોર બાળ નકોર જ હોય,
વાણી વાંલપની વશ કરે દરાયાં દોર. વનિતા૦ ૭

વાણી વાંલપની વદ્યા સરજી છે સુંદરી,
રહી છે સુંદરીની સુંદરતા વાંલપ માંલ;
વાંલપ બાળ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
ત્યારે જન્મલ અલૌકિક દેવી જ છે દેખાય । વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર

(ગીત ચંદ્રાવળા)

(નાના કુવાખ્યાનનો રાગ)

જે જે !ઃ વિશ્વંભરનાથ, હું તને વંદું વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે, જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,
જે ઉપકાર ન હુંથી ગણાય;
અનહદ હૃદમાં કેમ જ માય ?

હહાડો રાત પ્રભાત, ને સાંજ;

પળપળ સંભાળો છો રાજ ! જે જે૦ ૧

પાળે સંભાળે સદા તું તો અખિલ જગતમાં જન,
જળચર, ભૂચર, ખેચરને, વળી ઇતરેતર પણ અન્ય.

અન્ય હશે પ્રહાંડ અખંડે,

તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે;

એક અનંત તું પૂરું કરે,

અહા ! આ તે અકળ જ ખરે ! જે જે૦ ૨-

અકળ, અરૂપ, અનુપમને હું કેવા તે કહું કેમ ?

તેમ એક આ તો દીસે, નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ !

વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત્ત નિત્ય,

કુંજરથી તે કીડી સહિત;

સર્વેની સંભાળ સમાન,

લે છે દેવ દયા જ નિધાન. જે જે૦ ૩

દયાનિધાન ! કૃપાળુ ! ઓ ! કરુણાળુ કિરતાર !

છે વિધવિધના વિશ્વમાં, ભર્યા અત્રિદેહકમંડાર.

અત્રિદેહકમંડાર ભર્યા તે,

ખાઈ જીવે છે જગત જ ખાંતે;

ખાય સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યા,

વિધવિધનાં જે જાય ગણ્યાં. જે જે૦ ૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તેં જે કીધ,

વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને, પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ.

પશુ પક્ષી વિવિધનાં હોયે,

નથી હુંગરીએ મનડાં મોહ;

ગો કહું આકાશે મુંઝર બહાર !
ધન ! ધન ! ઈશ રસદાતાર. જે જે૦ ૫

રુધિર તું ઉપકાર તો કરે, જન્મ્યાં ત્યાંથી જ સાર,
રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તં, પય નીપજ્જ્યું નિરધાર.

નીપજ્જ્યું નિરધાર તં દૂધ,
તારી તો છે અગમ જ બુધ !
અગમ ખેલ તો તારો અરે
રુધિરનું દૂધ કાણુ જ કરે ? જે જે૦ ૬

દૂધ ક્યું જ રુધિરનું, અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણકારું,
એ ગુણ બૂને એવું તે, કાણુ લૂણકરામી નકારું ?

લૂણકરામી નકારુંજ હશે,
તે વિશ્વંભરતે બૂલશે;
વિશ્વંભરના ગુણ અનંત,
ગાય પશુ પંખી છવ જંત ! જે જે૦ ૭

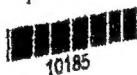
જંત ક્રીણું જળાભિન્દુમાં, અગણ્યાં આંખે ન જણાય,
તે સર્વે મંભાળથી, ઘણાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તં તો વડી,
મુખ સર્વે અવયવો ઘડી;
તે પ્રત્યેકનું પોપણ થાય,
તેવા સાજ સૂત્યા વળી ત્યાંય. જે જે૦ ૮

સૂત્યા મુખના જગે, જગરાજ ધરી દિલ દાઝ,
અધિક ધરી વળી, મૂઢી બુદ્ધિ માણુસમાજ.

બુદ્ધિ વિવેકને જાણો અમૂઢ્ય,
જો ભવમાગરનો છે પૂલ;

૨૪/૪
27 APR 1997

10185

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ - ૯

જો કહું આકાશે સુંદર ખહાર !

ધન ! ધન ! ઈશ રસદાતાર. જે જે ૦ ૫

ઈશ્વર તું ઉપકાર તો કરે, જન્મ્યાં ત્યાંથી જ સાર,

રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તે, પય નીપજવ્યું નિરધાર.

નીપજવ્યું નિરધાર તે દૂધ,

તારી તો છે અગમ જ ખુધ !

અગમ ખેલ તો તારો અરે

રુધિરનું દૂધ કોણુ જ કરે ? જે જે ૦ ૬

દૂધ ક્યું જ રુધિરનું, અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકારું,

એ ગુણુ ભૂલે એવું તે, કોણુ લૂણુહરામી નહારું ?

લૂણુહરામી નહારું જ હશે,

તે વિશ્વંભરને ભૂલશે;

વિશ્વંભરના ગુણુ અનંત,

ગાય પશુ પંખી છવ જંત ! જે જે ૦ ૭

જંત ઝીણાં જળખિંદુમાં, અગણ્યાં આંખે ન જણાય,

તે એ સંભાળથી, ધણાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તે તો વડી,

સુખ સર્વે અવયવો ધડી;

તે પ્રત્યેકનું પોપણુ થાય,

તેવા સાજ સંજ્યા વળી ત્યાંય. જે જે ૦ ૮

સાજ સંજ્યા સુખના જગે, જગરાજ ધરી દિલ દાઝ,

દાઝ અધિક ધરી વળી, મૂઢી ખુદ્ધિ માણસમાજ.

ખુદ્ધિ વિવેકને જાણો અમૂઢ્ય,

એ ભવસાગરનો છે પૂલ;